

5. MINDER POLITICI, MEER POLITIEK.

—
“Jullie moeten fulltime
burgers zijn, altijd.”

— Barack Obama

IN DE KOFFIEKAMER

Het parlement is een open huis. Als vereniging, school of individu kun je de Kamer bezoeken met, als je dat wenst, een rondleiding door zeer behulpzame gidsen. Zij laten je alles zien. Alles, behalve één plek. Een plek waar je niet mag komen: de koffiekamer van de volksvertegenwoordigers. Het is geen spectaculaire vip-bar, met zijn redelijk ouderwetse interieur is het weinig meer dan een uit de hand gelopen kantine. Maar de koffiekamer is wel verboden terrein voor al wie niet verkozen is.

Het is een plek van gemoedelijkheid, op voorwaarde dat je één regel respecteert: je zit of staat aan je eigen tafeltje. Iedere fractie heeft zijn vaste plekje. Je kunt weleens bijshuiven aan een andere tafel, maar er wordt niet geraakt aan de basisverdeling per politieke kleur. De grote tafels zijn voor de grote, erkende fracties, de enkele statafels voor fracties met weinig verkozenen.

Ik wist dat allemaal niet toen ik net verkozen was in 2010. De dag van de eedaflegging ging ik aan het eerste het beste statafeltje staan. Het bleek dat van Jean-Marie Dedecker te zijn. Uit zijn blik leidde ik meteen af: hier klopt iets niet.

Tegenwoordig zit de N-VA-fractie het dichtst bij de bar en zit onze fractie er het verst van af. Aan één tafel, voor de gemeenschappelijke fractie Ecolo en Groen. De Vlaamse liberalen zijn onze burens, wat fijn is, want meestal zijn zij de tofste collega's om mee bij te praten.

Er heerst een aangename, menselijke sfeer in de koffiekamer. Je kunt er spreken over een lopend dossier om het te proberen te deblokken, of je kaart er na over de voorbije zitting: wie was goed, wie niet? Collega's zijn er vaak wat opener, bijvoorbeeld over spanningen binnen de meerderheid of zelfs hun eigen partij. Maar: wat in de koffiekamer wordt verteld, blijft in de koffiekamer.

Sommige collega's zijn altijd, ook na de zitting, in parlementaire modus. De mensen die maar blijven debatteren, zijn niet de leuksten om mee te keuvelen. Anderen durven zich in de bar kwetsbaarder op te stellen. Heel snel, na enkele weken, heb je door met wie je goed zult opschieten.

Dat zijn de collega's van wie je op verkiezingsavond meteen controleert of ze wel opnieuw verkozen zijn.

SNOTNEUS

Slechts één keer maakte ik mee dat een collega in de koffiekamer niet vriendelijk was. 'Niet vriendelijk' is een understatement. Toen de discussie over de politieke vernieuwing volop woedde, in 2017, klampte een Kamerlid van een traditionele partij me aan. Hij kon het niet hebben dat wij aan de kar trokken voor de hervorming van de parlementaire pensioenen. Voor ons moesten die mee evolueren met het pensioenregime van werknemers, maar die man dacht er duidelijk anders over.

'Gij snotneus, gij snapt niet wat dat is!' snauwde hij. 'Voor u is 't gemakkelijker als dertiger, maar wat ga ik doen als ik niet meer verkozen geraak?'

Als je je inzet voor propere en eerlijke politiek, maak je je niet altijd populair bij collega's.

Ook met de Grote Leider maakte ik zoiets mee.

'Mensen zoals Calvo: dat maakt de politiek kapot', verkondigde Bart De Wever. Hij kon het niet hebben dat ik zijn totale afwezigheid in de Kamer had gehekelde. Hij is burgemeester en partijvoorzitter, maar allesbehalve Kamerlid. Zijn *megacumul* maakt dat hij in het parlement werkelijk niets uitvoert.

Eigenlijk gedraagt De Wever zich in de Kamer zoals de bestuurders van Publifin, de Waalse intercommunale met de spookvergaderingen: er niet zijn en toch betaald worden. Over de werkkraft van het gemiddelde parlementslid ben ik positief, maar over iets dat niet bestaat, kun je moeilijk iets positiefs zeggen.

Als Kamerlid staakt Bart De Wever al de hele legislatuur. Er zijn veel manieren om een goed parlementslid te zijn, dat is ieders eigen keuze, maar nul vragen, nul tussenkomsten en nul wetsvoorstellen is wel héél

mager. Anders dan andere burgemeesters doet hij helemaal niets. Dát maakt de politiek kapot, niet mijn aanklacht.

Je merkt ook hier ‘de kracht van verandering’: de verandering van de N-VA zelf. Historisch zijn het de drie traditionele politieke families die zich de architecten mogen noemen van enkele oneigenlijke voordelen of wantoestanden. Ondertussen is ook enige teleurstelling over de N-VA op haar plaats. Ooit was de Volksunie bij uitstek de uitdager van de klassieke Vlaamse politiek, vandaag is N-VA zonder schroom de vierde traditionele partij.

Het is een idee voor een nieuwe aflevering van *De wissel van de macht*, de documentairereeks van politiek journalist Marc Van de Looverbosch. Al riskeert het wel een korte aflevering te worden: op het vlak van politieke vernieuwing heeft de machtswissel weinig opgeleverd.

EXCUSES

Ik pik het niet dat iemand die zijn werk niet doet, mij verwijt dat ik de politiek beschadig. *Zij* zijn de stielbedervers. Wanneer iemand de politiek graag ziet en daarom dingen aanklaagt die niet kunnen, is de neiging van de Wetstraat wel vaker om te schieten op de boodschapper. ‘Nestbevuiler!’

Mijn collega in het Vlaams Parlement Björn Rzoska maakte het ook mee toen hij geheel terecht de wantoestanden bij Vlaamse intercommunales op de agenda zette.

In een meer sympathieke uitvoering is men vooral ‘bezorgd’ over het effect van zulke discussies op het beeld van de politiek: ‘Het heeft geen zin, iedereen wordt vuil, straks wil niemand nog politicus worden.’ Ik ben het daar helemaal mee oneens. Je kunt en mag het thema niet doodzwijgen.

Het is ook hypocriet. Sommige collega’s zijn er als eersten bij om de spoorbonden een geweten te schoppen wanneer ze staken: ‘Ze kunnen maar geen afscheid nemen van hun privileges.’ Diezelfde collega’s vonden

het heel lastig om het loonplafond van parlementsleden aan te pakken. Ze maakten er een zaak van om dat pas vanaf 2019 in te voeren, zo gehecht waren ze aan hun eigen privileges.

‘De politiek kan dat niet zelf beslissen’, hoor je ook weleens. Wie dan wel? Als we niet over ons eigen loon en pensioen kunnen beslissen, kunnen we dat recht ook niet opeisen voor alle andere Belgen. Die knoop moeten we zelf doorhakken, en niet uitbesteden aan Ernst & Young.

Allemaal zijn het excuses, drogredenen, om maar niet bezig te zijn met eerlijke en propere politiek. De democratie mag geld kosten, daarover gaat het niet. Maar je kunt wel debatteren over hoevéél dat allemaal moet kosten, wat wel en niet geoorloofd is.

In het voorjaar van 2017 waren wij als groenen daarom de voortrekkers van de werkgroep Politieke Vernieuwing in de Kamer. Veel enthousiasme was er niet: het was echt trekken en sleuren om iets gedaan te krijgen. Eerst was elk excuus goed om de oprichting af te wenden. Pas na enig aandringen wisten Jean-Marc Nollet (Ecolo) en ik de andere fractievoorzitters te overtuigen om over de grenzen van meerderheid en oppositie zo’n oefening te beginnen.

ZAAL F

Vanaf dag één was de scepsis groot, zowel in de koffiekamer van het parlement als in de kranten. ‘Dat gaat nooit lukken’, klonk het. En: ‘Politieke vernieuwing: veel wensen, weinig focus.’ Dat er veel wensen waren, was logisch. Zeker na schandalen als Kazachgate, Samusocial en het *getelenet* van Kamervoorzitter Siegfried Bracke, was de opdracht groot.

Voor alle duidelijkheid: ik begrijp die scepsis. Het was niet de eerste poging om de politiek te vernieuwen. Nog vóór mijn tijd als briefschrijver naar ministers was er in de jaren negentig al Zaal F in de Senaat. Daar sprak senator Guy Verhofstadt met VU’ers, vertegenwoordigers van Agalev en zelfs enkele CVP’ers over een ‘nieuwe politieke cultuur’.

Anno 2017 was er wel een belangrijke vernieuwing ten opzichte van Zaal F. Terwijl de senatoren destijds haast clandestien samenkwamen achter gesloten deuren, vergaderde de werkgroep Politieke Vernieuwing in een openbare zitting. Veel collega's hadden daar problemen mee, maar het blijft mijn overtuiging: net doordat iedereen kon meekijken, is er toch iets uitgekomen.

De ideeën van Zaal F wáren vernieuwend. En ze zijn dat nog altijd, want vaak kwam er niets van terecht. In Zaal F lagen de kiemen voor een trendbreuk, maar te vaak bleef het bij lippendienst aan die nieuwe politieke cultuur, ook toen Verhofstadt zelf premier werd. De invoering van een referendum op alle beleidsniveaus, de neutralisering van de lijststem of andere voorstellen in verband met een nieuwe politieke cultuur: allemaal werden ze gedwarsboomd door behoudsgezindheid of koudwatervrees.

BIJENKORVEN VAN DE SENAAT

Ten tijde van Zaal F had de Senaat nog enige betekenis, vandaag is dat al lang niet meer zo. Al jaren staat de afschaffing van de Senaat op de agenda, en het is nog altijd niet gelukt. Voor Groen is het allang een uitgemaakte zaak. De afschaffing was een van onze speerpunten tijdens de onderhandelingen over de zesde staats hervorming. Het lukte om de rechtstreeks verkozen Senaat af te bouwen, maar tegen een volledige afschaffing was er bij de traditionele partijen nog te veel weerstand.

Ook in de werkgroep Politieke Vernieuwing lukte het niet. Hopelijk keert dat eindelijk. De Senaat zoals we die vandaag kennen, heeft geen enkele meerwaarde meer. Het is slechte reclame voor de politiek. Een van de laatste keren dat de Senaat nog eens in de media kwam, was dat met dit nieuws: 'Senatoren spelen voor imker.' De uitgeholde Senaat had een nieuwe bezigheid gevonden: er kwamen twee bijenkorven op het dak. Op een livestream kun je bekijken hoe de bijtjes af- en aanvliegen.

Nu ben ik fan van bijen en imkers, maar daar heb je geen Senaat voor nodig. De Senaat is niet de gewenste ontmoetingsruimte tussen gemeenschappen geworden. Die ontmoeting organiseren we beter in de Kamer, dichterbij het echte politieke debat. We schaffen de Senaat beter helemaal

af. Voor een volgend regeerakkoord lijkt me dat een evident punt, zeker in een land met zoveel parlementen en parlementsleden.

DOORBRAAK

De werkgroep Politieke Vernieuwing is achteraf kapot geschreven. ‘De berg heeft een muis gebaard’, luidde het oordeel in de media. Was het een grote doorbraak? Neen, maar we hebben wel stappen gezet. Als possibilist weet ik die doorbraken te waarderen.

Dat we de Senaat niet konden afschaffen en geen doorbraak konden forceren over de cumul tussen parlements lid en burgemeester, betekent niet dat we níets hebben gerealiseerd. Zo moeten verkozenen voortaan transparant zijn over hun private mandaten en vergoedingen, zoals in het Europees Parlement. Dat is een oplossing voor gevallen als Mayeur en Bracke, ongewild toch een beetje de *founding fathers* van onze werkgroep. Met dat systeem hadden we geweten dat Yvan Mayeur bijkluste bij Samusocial en dat Siegfried Bracke Telenet adviseerde.

Dat was voor mij niet eens de grootste doorbraak, wel de geboorte van het Belgisch burgerinitiatief. Burgers konden al petitie indienen bij de Kamer, maar dat stelde weinig voor: je kreeg een bevestiging van ontvangst en dat was het. Daar komt nu verandering in. Weldra is er een volwaardig burgerinitiatief waarmee landgenoten onderwerpen op de parlementaire agenda kunnen zetten. Minstens 25.000 burgers die in België wonen, moeten het verzoekschrift ondertekenen. Als ze dat willen, kunnen indieners er een eigen voorstel tot wetwijziging aan toevoegen. Vervolgens wordt de indiener gehoord in de bevoegde Kamercommissie.

Het parlement wordt zo meer van de burgers, wat voor mij essentieel is. Het Belgische burgerinitiatief volgt het voorbeeld van het Europese, dat bestaat sinds februari 2011. Een burgerorganisatie kan een oproep doen aan de Europese Commissie om een bepaald wetsvoorstel in te dienen. Door de jaren zijn er tientallen initiatieven ingediend, maar slechts enkele slaagden erin voldoende steunbetuigingen te ontvangen. Die initiatieven leidden niet tot legislatieve actie binnen de Europese Unie.

Dat betekent dat we voor het Belgisch burgerinitiatief veel reclame zullen moeten maken. Wat ik uiteraard ga doen, zodra het in voege is.

DERDE WERF

Met politieke vernieuwing maak je je onder politici niet populair. Maar wil je de politiek weer populair maken, dan moet je het onderwerp aansnijden. Sterker nog, ik beschouw het als een cruciaal thema voor de komende jaren.

De verwaarlozing van politiek en democratie als thema moet worden ingeruild voor een grote hervormingsdrang. Veel politici belijden graag hun liefde voor de democratie, maar dat doen ze in abstracte termen. Hoe we de democratie concreet kunnen verdiepen of updaten, dat hoor je veel minder. Nochtans is het onze derde belangrijke opdracht in de strijd tegen populisme, naast het bekampen van ongelijkheid en het versterken van het samenleven. Dat zijn de drie werven om populistten te stoppen.

Je kunt politieke vernieuwing niet zomaar isoleren van de twee andere werven. Het hangt allemaal samen. Dit gaat over *take back control*, maar dan echt, niet met de valse beloften van de Brexit. We moeten onze samenleving radicaal democratiseren om burgers opnieuw in de *driver's seat* te brengen. Een democratie die meer gericht is op burgers, zal een beleid opleveren dat meer in de lijn ligt van de belangen en de bezorgdheden van werknemers, en minder op maat van de grote vermogens en bedrijven, zoals we nu bij uitstek zien in de Verenigde Staten. Een meer participatieve democratie is niet alleen belangrijk voor het draagvlak, zij zorgt ook voor een beter beleid. Je boort kennis aan die je anders misschien over het hoofd ziet.

Een meer inclusieve democratie is ook goed voor het samenleven. De extra dialoog, is de brandstof voor meer samenhang, de smeerolie om de boel bij elkaar te houden. Wanneer burgers meer in contact komen met elkaar en met de politiek, ontstaat er meer empathie.

Anders dan populistten vertrekken we immers niet van één homogene publieke opinie, maar vanuit de diversiteit aan meningen en invalshoeken.

Het erkennen van die diversiteit, en er ook ruimte en tijd voor maken, zal mensen uiteindelijk dichter bij elkaar brengen.

Het pleidooi voor democratische vernieuwing staat heel dicht bij mijn pleidooi voor politiek. Dat gaat over het politiseren van onze samenleving en het democratiseren van de politiek. Zoals eerder al gezegd: ik wil minder technocratie, minder participatie en meer 'echte politiek'.

In de pagina's die volgen, krijgen instellingen en procedures veel aandacht, maar onze instellingen hervormen is slechts een deel van het werk. We bouwen aan een participatieve cultuur, waar we samen creëren en beslissen. Niet alleen in de politiek, ook in bedrijven, organisaties en op de schoolbanken moeten we telkens opnieuw openstaan voor elkaar en voor uiteenlopende meningen. Daarbij vertrekken we wel altijd van enkele gedeelde beginselen: die van de democratie en de rechtsstaat. Daar zijn we bijzonder duidelijk over, bijvoorbeeld in onze grondwet.

VIJF UITGANGSPUNTEN

In dit boek gooi ik het politieke systeem helemaal omver. Trouw aan het pleidooi voor Grote Politiek formuleer ik eerst de ideeën, de toekomstdroom, en kijk ik dan pas naar de politieke haalbaarheid. Niet omgekeerd, zoals te vaak gebeurt, ook in dit thema. Als possibilist formuleer ik mogelijke tussenstappen: wat is nu al mogelijk, ook op korte termijn?

Dat alles doe ik op basis van vijf uitgangspunten. Ik zet die even op een rijtje, net omdat de hervormingen zo ingrijpend zijn:

1. EERLIJKER IS INDERDAAD BETER.

Politici werken niet voor zichzelf of voor een bedrijf, maar voor het algemeen belang. Wie voor de politiek kiest, doet dat uit overtuiging. Megavergoedingen, privileges, belangenconflicten of het verzamelen van postjes moeten eruit. Tegelijk mag en zal een levendige democratie iets kosten. Politici moeten niet gratis werken. Voor sommige functies of instellingen trekken we beter zelfs meer euro's uit.

2. LEVE EUROPA, LEVE DE STAD.

Op lange termijn zijn er maar twee niveaus die belangrijker worden: het Europese en het lokale. Willen we de grote problemen van deze tijd aanpakken, dan hebben we meer Europese samenwerking nodig. Nu al maken steden vaak het verschil. Binnen steden werken we met de buurt als het participatieniveau bij uitstek.

3. MEER ONTMOETING, MINDER MANDATEN.

Na zes staats hervormingen met louter eenrichtingsverkeer telt België aardig wat koterijen. Er zijn nooit genoeg Belgen met politiek bezig, maar er zijn wel te veel betaalde mandaten in de Belgische politiek. De versnippering en het gebrek aan samenwerking spelen ons parten. In een nieuw model van ontmoetingsfederalisme kunnen er aardig wat mandaten worden geschrapt.

4. VOOR VERKIEZINGEN.

Verkiezingen zijn een hoogtepunt, een moment van grote betrokkenheid, maar we moeten wel anders en beter gaan kiezen. We moeten de ideeënstrijd koesteren en daarom meer kiezen voor inhoud en personen, en minder voor partijen. De kiezer krijgt zo meer macht. Burgemeesters en volksvertegenwoordigers, aangeduid en gedragen door het volk, krijgen een grotere rol.

5. MEER DAN ALLEEN VERKIEZINGEN.

Zeker op lokaal niveau kiezen we voor directe en deliberatieve democratie. Al die uitingsvormen moeten niet naast of tegen elkaar werken, maar mét elkaar. Verkozen politici spelen er net een actieve rol in: als regisseur en als inspiratiebron. Tussen verkiezingen door kunnen politieke partijen een belangrijke rol spelen, maar dan moeten ze hun werking wel democratiseren en zich meer openstellen.

LOON IS LOON

Elk jaar schrijf ik alle scholen in de regio Mechelen aan met een uitnodiging om eens af te zakken naar de Kamer. Dat is mijn manier om te vertellen: dit is ook jullie huis. In sommige weken ontvang ik tot drie scholen.

Het is een belangrijke taak van volksvertegenwoordigers om jongeren te informeren en te enthousiasmeren voor de democratie. Van zo'n rondleiding maak ik geen monoloog, ik laat de gasten graag vragen stellen – zodat ze al wat kunnen oefenen, voor als ze later zelf in het parlement zitten. Vaak luidt hun eerste vraag: 'Hoeveel verdient u, meneer?'

Het probleem is dat ik dan een hele uitleg moet geven om die vraag te beantwoorden. Dat klinkt altijd verontschuldigend, maar er bestaat niet zoiets als hét loon van dé politicus. Bij Groen bijvoorbeeld dragen de parlementsleden redelijk wat af aan de partij om onze werking uit te bouwen. Dat is ook een manier om buitensporige verloningen te vermijden. Voor groene parlementsleden is het verschil tussen bruto en netto daardoor heel wat groter dan bij andere volksvertegenwoordigers.

Je hoort mij zeker niet klagen, integendeel. Zelfbeklag in de Wetstraat, daar begrijp ik echt niets van. Oké, wij werken (bijna) allemaal zeer hard, maar 's ochtends zit de krant waarmee onze dag begint al in de brievenbus. Die is al gedrukt en geleverd door iemand. Wij kloppen vaak lange dagen, maar wanneer we onze computer dichtklappen, zijn er alweer mensen aan de slag voor de nachtdienst, wat ik beschouw als een stuk zwaarder en lastiger.

Je hoort politici regelmatig – zeker in de koffiekamer – verkondigen: 'In de privé zou ik meer verdienen.' Dat geldt hoogstens voor een heel kleine minderheid. Bij bepaalde functies horen grote verantwoordelijkheden en dat mag je merken op het loonbriefje, maar parlementsleden hebben echt niet te klagen.

De parlementaire vergoeding bestaat nu uit twee delen: een volledig belastbare vergoeding en een belastingvrije forfaitaire terugbetaling van kosten. Dat laatste kan eigenlijk niet. Ik zei het al eerder: loon is loon en moet als dusdanig worden behandeld. Dat zou ook moeten gelden voor de volksvertegenwoordiging. Nog meer dan andere burgers zouden parlementsleden belastingen en sociale bijdragen moeten betalen voor hun gehele loon.

Nu is het statuut van parlementsleden *sui generis*: het is enig in zijn soort. Het bevat ook lacunes, bijvoorbeeld in het geval van werkloosheid na het

mandaat. De verloning en het sociale statuut van parlementsleden mogen goed zijn, maar ze moeten wel transparant zijn en aansluiten bij andere statuten. Dat past in mijn pleidooi voor één statuut.

MICHELINMANNEKES

De goede verloning voor parlementsleden mag ons niet blind maken voor een aantal uitdagingen. Zo kan de toegang tot het politiek mandaat beter. Dat is belangrijk om ervoor te zorgen dat de verkozenen voldoende representatief zijn voor de bevolking.

Wie ons kan inspireren om daar iets aan te doen, is Jean-Dominique Senard, de CEO van de Franse bandenfabrikant Michelin. Hij besloot in 2015 zijn werknemers volop de kans te geven om voor een politiek mandaat te gaan. Wie zich politiek wil engageren, krijgt verlof en kan tot dertig dagen per jaar bezig zijn met zijn campagne. Indien je niet verkozen geraakt, kun je gewoon weer aan het werk bij Michelin.

Bij een lokaal mandaat kan de werknemer ervoor kiezen om halftijds te blijven werken. In andere gevallen wordt het contract tijdelijk ontbonden. Aan het einde van het mandaat kun je altijd terugkeren naar Michelin. Ook Hewlett-Packard, de Parijse luchthavens en Adecco France denken na over gelijkaardige maatregelen.

Zo'n regeling, waarbij politici na hun mandaat kunnen terugkeren naar hun oorspronkelijke functie, moeten ook wij invoeren. Nu geldt dat al voor vastbenoemde ambtenaren en leerkrachten, maar als we een divers parlement willen, moet er eveneens een regeling komen voor mensen uit de private sector.

NIET GRAAIEN, WEL GELD NODIG

Het is altijd op eieren lopen als het gaat om het statuut van politici, maar als pro-politiek dier wil ik twee dingen doen: enerzijds ben ik felle voorvechter van het wegwerken van privileges, anderzijds moeten we bekijken hoe we de democratie sterker kunnen maken en wat daar financieel voor

nodig is. Politici mogen niet graaien, maar de democratie heeft wel geld nodig.

Ik beseft dat de combinatie geld en politiek altijd een gevoelig thema zal blijven. De recente hervorming van de parlementaire pensioenen was noodzakelijk, net als de uitbreiding van het toepassingsgebied van het loonplafond van 150 procent, zodat volksvertegenwoordigers niet meer dan de helft van hun parlementaire wedde kunnen bijverdienen met andere publieke functies. Ook de vermindering van het loon van de Kamervoorzitter was logisch – waarom hij per se één euro meer moet verdienen dan de premier ontgaat me nog altijd.

Het is logisch om te besparen, maar soms wordt daar ook misbruik van gemaakt. Hoe het bijvoorbeeld niet moet: Vlaams minister van Jeugd Sven Gatz (Open Vld) schrapt de subsidies voor politieke jongerenorganisaties. De minister wist dat hij daar niet veel kritiek op zou krijgen. Het is echter cynisch om antipolitieke gevoelens te gebruiken tegen de jongeren die het meest pro politiek zijn. Zij engageren zich dicht bij de raden en parlementen, de colleges en regeringen. Ze nemen het woord in een wereld waar je het als jonkie niet zomaar krijgt.

Tijdens mijn vrijwillig engagement als voorzitter van Jong Groen heb ik meer geleerd dan op de universiteit. Ik wens elke politicus zo'n jongerenvoorzitterschap toe. Het was een tijd van ludieke acties en pittige congressen, van manifesten en de eerste – toen nog veel te lange – persmededelingen, van grote dromen en kleine stappen. Het leerde me wat politiek écht is.

Politieke jongerenorganisaties, dat is maatschappelijke O&O (onderzoek en ontwikkeling). Daar mag je euro's voor vrijmaken.

GELD VAN PARTIJEN

De jongeren zagen hun subsidies verdwijnen, maar met het geld van de moederpartijen zijn politici voorzichtiger. Terecht, want voor alle duidelijkheid: ik ben sterk voorstander van de publieke financiering van partijen. Daar zijn heel goeie redenen voor.

Ooit was ik eregast op het partijcongres van de Canadese groenen. Zij hadden toen nog geen verkozenen, ondertussen hebben ze die wel. Ik was net verkozen in de Kamer en zij begrepen niet dat iemand van 23 al parlamentslid kon zijn. Voor mij was het totaal onbegrijpelijk dat ze de hele tijd geld moesten ophalen bij burgers en bedrijven. Ik maakte zelfs een kunstveiling mee waar de partijleider optrad als ceremoniemeester om geld te sprokkelen voor de groene partijkas.

In zo'n systeem ben je fulltime aan het fundraisen, in plaats van politiek te denken en te doen. Ook kan private financiering, zeker vanuit bedrijven, de vrijheid van denken enorm onder druk zetten.

Sinds het Agustaschandaal, in 1993, mogen partijen in België nauwelijks nog giften ontvangen van privébedrijven. Om het verlies aan inkomsten te compenseren krijgen Belgische partijen grotere subsidies. Tot 90 procent van de totale inkomsten van een partij bestaat uit overheidsgeld. Lidgelden en giften spelen slechts een beperkte rol.

Maar trop is te veel. De Belgische politieke partijen hebben nu meer geld dan ooit. Bart Maddens en Jef Smulders (KU Leuven) rekenden het uit: in totaal gaat het om een nettovermogen van 118,1 miljoen euro. In zestien jaar tijd is het partijkapitaal meer dan verdubbeld.

Een grote partij is in ons systeem een heel rijke partij. Neem nu de N-VA. Die is stilaan fulltime vermogensbeheerder. Als grootste Vlaamse partij beheert zij een vermogen van bijna 39 miljoen euro. De rijkste partij van Nederland, de liberale VVD, bezit slechts acht miljoen euro. In totaal heeft N-VA meer geld dan alle Nederlandse partijen samen.

De totale partijfinanciering kun je gemakkelijk met een derde verlagen. Ooit heb je als partij zo veel geld dat je het niet meer uitgegeven krijgt. De N-VA moet ondertussen zelfs Vlaamse vlaggen weggeven. Daar hoeft de belastingbetaler niet voor op te draaien, een maximumplafond dringt zich op.

Ook hóé middelen worden gebruikt, kan anders. De controle op de uitgaven van partijen laten we over aan onafhankelijke experts, in plaats van aan de parlamentsleden zelf. Hun bestedingen moeten gericht zijn

op meer democratie, ze moeten te maken hebben met beleid en inhoudelijk werk. Dát is de rol van partijen in een democratie – vlagjes uitdelen hoort daar niet bij.

Alleen partijen die bepaalde minimumcriteria respecteren, bijvoorbeeld voor de openheid en de betrokkenheid van de leden, zouden nog publieke financiering toegekend mogen krijgen.

Ook moeten verkiezingcampagnes eerlijk blijven, zij mogen geen geldkwestie zijn. We behouden minstens de bestaande uitgavenplafonds en verhogen ze zeker niet. Eén verkiezingsenveloppe in de bus, waarin elke partij de kiezer informeert, vermindert de papierberg en geeft alle partijen een kans om kiezers te bereiken.

MINDER, MINDER, MINDER

Stel dat de selectie van de Rode Duivels voor het WK uit vijftig spelers bestond in plaats van 23. Met de huidige talentvolle generatie zou dat nog enigszins lukken, maar begin deze eeuw zou het serieuze problemen hebben opgeleverd. Nu heeft bondscoach Roberto Martinez selectiestress, maar verdubbel je het aantal spelers, dan krijg je al snel meelopers of spelers die niet mee kunnen.

Dat is exact wat er gebeurt in een systeem met te veel politici en te veel parlementsleden. In ons land is dat overduidelijk het geval. We hebben simpelweg veel te veel beroepspolitici en dat heeft heel wat kwalijke gevolgen.

Geld is het meest gebruikte argument om het aantal politieke mandaten te verminderen. Het mag duidelijk zijn dat ons politiek bestel goedkoper kan en moet. Dat is een legitiem argument, maar voor mij is het niet eens het belangrijkste. Een vermindering van het aantal beroepspolitici zal vooral de kwaliteit van het politieke debat gevoelig verhogen.

Minder politici is geen doel op zich, maar een middel. Het is mijn overtuiging dat het onze democratie beter zal doen werken. *Less is more*: in dit geval klopt het cliché. De kwaliteit van het politieke personeel zal hoger

liggen en met de vrijgekomen middelen kun je hen beter ondersteunen. De parlementaire zetels schaarser maken, zorgt voor meer concurrentie, en dat kan geen kwaad. Het zal verkozenen aanmoedigen hun mandaat nog beter in te vullen.

Meer fundamenteel zal een beperking van het aantal functies en niveaus ons land gewoon beter doen werken. De versnippering van bevoegdheden speelt ons vandaag erg veel parten. Het fnuikt de leesbaarheid van onze democratie en ook de aanspreekbaarheid van individuele verkozenen. Met minder mandaten krijg je meer *accountability*, wat goed is voor onze democratie.

Dit pleidooi voor minder politici staat niet haaks op mijn pleidooi voor meer politiek. Integendeel: een politiek systeem dat goedkoper en eenvoudiger is, is net prima promotie. Bovendien hoeft een politiek engagement niet altijd een baan te zijn. Er kunnen niet genoeg mensen bezig zijn met politiek, maar dat hoeft niet altijd via een (professioneel) betaald mandaat.

Bij een aanklacht tegen verspilling in de politiek hoort daarom een ode aan alle mensen die zich vrijwillig engageren in de politiek: als militant, om te bussen, te schrijven of te ondersteunen. Van heel wat mandaten word je niet rijk. Gemeenteraadslid is eigenlijk een vrijwillig engagement. Met hun zitpenningen recupereren zij hoogstens de uitgaven voor inkt om alle documenten af te drukken, hun internetaansluiting en hun mobiele telefoon. Als ze hun mandaat goed willen uitvoeren, kloppen ze naast hun 'gewone' job heel wat extra uren.

NAAST ELKAAR

Heeft België te veel volksvertegenwoordigers? In Europese rangschikkingen scoort ons land veeleer laag met 210 federale parlementsleden (150 Kamerleden en 60 senatoren). Dat is er één per 50.355 inwoners. Nederland is zuiniger, met één verkozene per 73.414 inwoners. Vergelijkbare landen, zoals Denemarken (één per 31.110), Oostenrijk (één per 34.571), Tsjechië (één per 36.500) en Griekenland (één per 37.484), hebben relatief meer nationale parlementsleden.

Maar naast de Kamer heeft België nog vijf deelstaatparlementen. In totaal zijn die ook nog eens goed voor 267 parlementsleden, waarvan er vijftig eveneens zetelen in de Senaat. Er zijn op dit moment dus meer regionale dan nationale parlementsleden. Het Vlaams Parlement telt maar liefst 124 leden, een stuk meer dan er Nederlandstalige Kamerleden zijn. Alles samen kom je aan 427 volksvertegenwoordigers, of één per 24.766 inwoners. Dat zijn er wél veel vergeleken met andere landen. Meer dan 400 volksvertegenwoordigers is van het goede te veel.

Al die parlementen naast elkaar: dat werkt niet. Op woensdag zegt het Vlaams Parlement wat er federaal moet worden beslist. De dag nadien vergadert de Kamer en dan gebeurt het omgekeerde. Hetzelfde gebeurt tussen de verschillende regeringen. Zelfs een gelijkaardige samenstelling is geen garantie op een vlotte samenwerking. Waarom loopt de opmaak van een nationaal Energiepact zo moeilijk? Omdat de niveaus, zowel de ministers als de parlementsleden, naast elkaar werken en niet met elkaar. Omdat het proces en de methode confederaal zijn. Daarmee verspillen we tijd, energie en euro's.

TWEE BUURTCOMITÉS

Dat is ook logisch. Het gaat niet zozeer over een Vlaams-Belgisch conflict, maar over hoe organisaties functioneren en met elkaar interageren – of net niet.

Beeld je in: twee buurtcomités werken samen aan één wijkfeest, maar ze vergaderen telkens apart. De kans is klein dat ze snel tot een gemeenschappelijk programma zullen komen. Na lange interne discussies beslist het ene buurtcomité: 'Wij willen jazz.' Het andere gaat voor folk. Allebei kennen ze een andere brouwer met wie ze graag zouden samenwerken.

Geraak daar maar eens uit. En dat is precies hoe ons land werkt. De verschillende parlementen en regeringen vormen samen geen besluiten, neen, ze delen elkaar mee welke beslissingen ze apart hebben genomen. Om eruit te geraken kijkt iedereen naar de partijvoorzitters, wat onze parlementaire democratie verzwakt en de participatie versterkt.

Wat als we het nu eens omdraaien? Als er één plek is waar onze buurtcomités samen het wijkfeest organiseren? Dan wordt de dynamiek helemaal anders. Om te beginnen zal er sneller worden beslist. Na verloop van tijd valt ook het onderscheid weg tussen de twee comités. Mensen zullen aan tafel verschijnen met hun eigen muzieksmaak, niet met het besluit van hun club. Spoedig wordt duidelijk dat de meningsverschillen niet gelijklopen met de buurt, maar louter persoonlijk zijn. Al heel snel blijkt dat er in beide buurten mensen wonen die houden van folk of jazz, of er net een hekel aan hebben.

Wat geldt voor de organisatie van een wijkfeest, gaat op voor het bestuur van een land. Dat doe je beter aan één tafel, waar uiteraard nog altijd flink kan worden gedebatteerd.

Op korte termijn doe je België al beter functioneren door de verschillende regeringen meer te laten samenwerken. Het Overlegcomité is nu nog een 'confrontatiecomité', maar zou een Belgische superministerraad moeten worden waar samenwerking centraal staat. De regeringsleiders koppelen telkens terug naar de parlementen, zoals dat nu al gebeurt voor en na een Europese top. Een Overlegcomité dat zo functioneert, is een klassiek voorbeeld van wat men samenwerkingsfederalisme noemt.

ÉÉN PARLEMENT

Het is een begin, maar we moeten verder durven te kijken en het model helemaal omgooien. Dan ga ik voor *ontmoetingsfederalisme*, waar parlementsleden het hele land samen besturen. Niet naast elkaar, maar met elkaar. Over taalgrenzen en politieke tegenstellingen heen. Zonder aparte, bijkomende overlegstructuren die vooral vermoeien, maar zoveel mogelijk vanuit één kloppend hart waar dagelijks wordt samengewerkt. Dat kloppend hart moet het parlement, de volksvertegenwoordiging, zijn.

Aan collega's en lezers met weinig verbeelding wil ik vragen om toch een inspanning te doen. België kán worden bestuurd met één nationaal parlement: een nationaal parlement met regionale kamers per deelstaat, waar bevoegdheden zoals die van de huidige gewesten en gemeenschappen worden ingevuld.

Het is geen terugkeer naar de unitaire staat, maar het wil net een modern federalisme introduceren, waarbij ook slim gebruik wordt gemaakt van nuttige confederale elementen. In zo'n model kan ons land worden gerund met 'slechts' 200 parlementsleden, meer dan een halvering.

Hoe wordt zo'n nationaal parlement samengesteld? We kiezen eerst en vooral veertig volksvertegenwoordigers via een federale kieskring zonder taalquota. Zo kiezen we resoluut voor echte nationale verkiezingen, waarbij de ideologie van de kandidaten doorweegt in plaats van de taal die ze spreken. Kandidaat-premiers bieden zich via deze kieskring aan in het hele land. We krijgen eindelijk een echt nationaal debat over beleids-thema's als de sociale zekerheid, justitie, veiligheid en buitenlandse zaken.

Naast de federale kieskring zijn er voor de overige 160 zetels regionale kieskringen: een Vlaamse, een Brusselse, een Waalse en een kieskring in de Oostkantons. Die verkozenen hebben een dubbelmandaat. Ze zetelen in het nationale parlement voor de federale bevoegdheden, maar gaan ook over de deelstaatbevoegdheden zoals onderwijs en cultuur.

Daarvoor bestaan de regionale kamers van het nationale parlement, waar de parlementsleden per deelstaat vergaderen en beslissen. Die regionale kamers werken samen met (qua aantal leden eerder bescheiden) regionale regeringen, zoals het nationale parlement als één geheel de federale regering controleert en aanstuurt.

KAREL EN CHARLES

Ik geef toe: dit is geen loodgietershervorming. De kans dat België er morgen al zo uitziet, is klein. Maar er is nood aan een nieuw kompas richting 2030 en nadien. Het huidige model is op termijn niet houdbaar. Het eenrichtingsverkeer van de voorbije staatshervormingen is een aanslag op het goed functioneren van dit land. Niemand heeft heimwee naar *La Belgique à papa*, maar we betalen vandaag wel een stevige prijs – ook letterlijk – voor decennia eenheidsdenken onder Vlaamse partijen.

Het is belangrijk dat de Nederlandstalige taal en cultuur volop kunnen floreren, maar de versnippering van bevoegdheden is doorgeslagen. Wat

we zelf doen, doen we niet altijd beter. Vlaams-nationalisten voeren al jaren campagne met het verhaal van ‘de twee democratieën’. Je kent het liedje wel: het noordelijke en zuidelijke landsgedeelte hebben totaal geen voeling met elkaar. Maar, als je kijkt naar concrete opinies, zijn die verschillen heus niet zo groot. Karel uit Antwerpen blijkt veel gemeen te hebben met Charles uit Mons. De populariteit van bepaalde N-VA-ministers in Franstalig België toont dat trouwens ook aan.

‘Of het nu gaat over de mate van ethnocentrisme, de plaatsing op de links-rechts-as, de houding op ethisch vlak of het vertrouwen in de politieke instellingen: steeds zijn de divergenties met de meeste andere Europese landen groter dan tussen Vlaanderen en Wallonië onderling’, aldus mijn ex-professor politieke sociologie Dave Sinardet. Zijn en andere onderzoeken bewijzen ook: ‘dé Vlaming’ voelt zich vaak in de eerste plaats ‘Belg’ en het streven naar een onafhankelijk Vlaanderen heeft weinig of geen draagvlak.

Deze hervorming vertrekt vanuit die vaststellingen én een duidelijke nieuwe filosofie. Het ontmoetingsfederalisme zou een heel andere dynamiek opleveren. Het promoot (verplichte) samenwerking en ontmoeting, zowel tussen politici als tussen regio’s en taalgemeenschappen. Het vermindert het aantal mandaten fors, maar behoudt wel een erg proportioneel kiessysteem, waar ruimte is voor diversiteit en vernieuwing.

EERST DE DROOM

Politieke tegenstanders zullen vooral redenen bedenken om dit nieuwe model zelfs niet te overwegen. De combinatie van federale en confederale elementen zorgt wellicht voor kritiek van beide ‘kanten’. Ik zie ook de technische tegenwerpingen zo komen. Die vragen zijn nuttig: het model moet kloppen, maar als possibilist is mijn motto duidelijk: eerst de droom, het model, pas dan de loodgieterij, de uitzonderingen.

Met een minimaal aantal zetels per regionale kamer garandeer je in elk geval dat alle taalgroepen – ook de Duitstaligen – aanwezig zijn in het nationaal parlement. Verder verdeel je de zetels op basis van de bevolkingsaantallen. Wanneer dat voor Brussel en de Oostkantons te

weinig is, kan dat eventueel aangevuld worden met enkele extra zetels, maar dan louter voor de deelstaatbevoegdheden.

In de federale kieskring zijn er geen quota. De kiezer bepaalt wie zetelt. Die verkozenen hebben ook geen taalaanhorigheid. Het zijn 100% nationale politici, voor alle Belgen, die zich enkel buigen over de federale bevoegdheden.

Ook in het nieuwe model kunnen de rechten van Nederlandstalige Brusselaars gewaarborgd worden met een beperkte gegarandeerde vertegenwoordiging in de Brusselse regering. Wanneer de rechten van een taalgroep hetzij op nationaal niveau, hetzij in Brussel worden geschonden, kan men met een bijzondere meerderheid in de deelstaatkamer zaken contesteren. Wanneer het gaat om institutionele hervormingen, moet er uiteraard in elke regionale kamer voldoende draagvlak zijn.

Dit maakt komaf met de veelheid aan parlementen, maar de huidige infrastructuur van de regionale parlementen kan perfect gebruikt worden voor de werkzaamheden van het nationale parlement en haar regionale kamers.

HERFEDERALISEER

Het ontmoetingsfederalisme met één nationaal parlement is een totale omwenteling. Maar het biedt ook inspiratie voor concrete hervormingen op kortere termijn. Ook al ligt het debat over de staatshervorming even stil, de institutionele architectuur van ons land zal zeker nog wijzigen.

Een federale kieskring voor de huidige Kamer zorgt voor meer samenwerking en minder conflict. Wie enkel preekt voor de eigen taalkerk of mensen tegen elkaar opzet, wordt daar niet langer voor beloond, maar afgestraft. Het stimuleert federale partijen en bewegingen. Dat is meteen ook de reden waarom een federale kieskring ook het huidige model al een stuk zou verbeteren. Voor het nieuwe model is een federale kieskring al helemaal onmisbaar.

Het federalisme van de toekomst is er voor mij sowieso een gebaseerd op de gewesten, de plek waar mensen wonen, en niet op de gemeenschappen, de taal die mensen spreken. We schaffen de gemeenschappen af en geven Brussel op die manier alle bevoegdheden voor een beleid op zijn eigen grootstedelijke en meertalige maat, ook inzake onderwijs en cultuur, inclusief waarborgen voor het Nederlandstalige aanbod. Sportclubs, cultuurhuizen of de Zinnekeparade kunnen dan gewoon complexloos Brussels zijn, in plaats van zich te moeten richten tot de ene of de andere gemeenschapscommissie.

De gemeenschappen afschaffen betekent alvast een forse vereenvoudiging in Brussel en in Franstalig België, waar het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap nu nog aparte entiteiten zijn.

Toekomstige staatsvormingen worden in elk geval tweerichtingsverkeer. Bij nieuwe rondjes mag het herfederaliseren van bevoegdheden geen taboe meer zijn. Alles wat het buitenland betreft, zoals ontwikkelingssamenwerking en buitenlandse handel, wordt opnieuw een federale bevoegdheid, net als wapenhandel.

We kunnen ook bevoegdheden als klimaat, milieu, energie en mobiliteit weer samenvoegen. De NMBS en De Lijn apart aansturen, zorgt niet voor beter openbaar vervoer. Een nationaal mobiliteitsbeleid maakt geen onderscheid meer tussen trein, tram en bus, als de mensen maar op hun bestemming geraken. Het energieprobleem (de nucleaire kwestie) federaal houden en de oplossing (hernieuwbare energie) regionaal, helpt ons ook niet vooruit. Meer ministers zorgen niet voor minder CO₂-uitstoot, integendeel.

MEER DAN ÉÉN BOLLETJE

We kunnen niet alleen het functioneren van onze instellingen veranderen. Ook hoe we onze vertegenwoordigers in die instellingen aanduiden, kan anders.

Verkiezingen zijn slechts één uitingsvorm van democratie, niet de enige. Maar op dit moment is het wel de meest duidelijke uiting. Toch kunnen

ze nog veel duidelijker. Verkiezingsmomenten kunnen veel meer dan enkel de steun voor partijen en kandidaten in kaart brengen. Ze moeten meer democratische informatie opleveren.

Ik wil dat verkiezingen meer worden dan een bolletje inkleuren voor een partij of een persoon. We stellen voortaan ook enkele inhoudelijke vragen. Nu weten we na verkiezingen zo weinig. Waarom stemmen mensen voor een bepaalde partij? Daar hebben we geen idee van. De concrete meningen van de kiezer blijven onderbelicht en dat is doodjammer.

Voor verkiezingen mobiliseer je enorm veel mensen. Iedereen vormt zich een mening over allerlei zaken. Maar helemaal op het einde, de zondag waarop het echt gebeurt, herleiden we al die meningen tot dat ene bolletje dat we inkleuren op het stembiljet.

Als we in het stemhokje ook een inhoudelijke vragenlijst voorleggen, wordt het mandaat na de verkiezingen een stuk duidelijker. Het maakt van elke verkiezing een megareferendum, zonder dat we de kiezers honderd vragen voorschotelen of hen de belastingvoet van de roerende voorheffing tot na de komma laten bepalen.

REFERENDA: IK ZEG JA

Ik ben principieel vóór referenda – of beter: ‘volksraadplegingen’, want ze zijn raadgevend. Referenda over Europa zadelden politici op met trauma’s, waardoor het enthousiasme voor het instrument almaar kleiner wordt. Maar bij de Brexit of de uitslag van het Nederlandse en Franse referendum over de Europese grondwet, was het probleem níét het instrument, maar zij die tijdens de campagne niet wisten te overtuigen én het Europese project zelf dat onvoldoende wist te mobiliseren.

Referenda koppelen aan verkiezingen heeft heel wat voordelen. Een terechte kritiek op referenda is dat ze vaak niet over de eigenlijke vraag gaan, maar veeleer over andere politieke thema’s, of dat ze een algemene evaluatie worden van een zetelende regering. Met die gelijktijdigheid vermijden we dat. De evaluatie van het algemene beleid vindt immers op hetzelfde moment plaats, waardoor het antwoord op de inhoudelijke

vragen meer over de vragen zelf kan gaan.

De resultaten komen ook op het juiste moment: vóór de aanvang van de onderhandelingen over een nieuwe regering of een nieuw stadsbestuur. Het resultaat kan het regeerakkoord nog constructief beïnvloeden, terwijl het veel moeilijker is – zowel voor kiezer als regering – om een onderhandeld akkoord achteraf bij te sturen.

Door van verkiezingen megareferenda te maken, organiseer je er ook op regelmatige basis en kweek je een ‘referendumcultuur’, wat helpt om ermee te leren omgaan. Democratie is immers een vaardigheid en voor de samenleving een zaak van levenslang leren, zeker nu er almaar meer nieuwe uitingsvormen opduiken.

KIEZER IS BAAS

Referenda of niet, we zullen nog heel lang vertegenwoordigers aanduiden via verkiezingen. De link tussen waarop de kiezer stemt en wie zetelt, moet daarbij zo sterk mogelijk zijn. De ambitie is een grotere leesbaarheid van verkiezingen en minder participatie. In het kieshokje moeten mensen hun volksvertegenwoordigers zelf kunnen kiezen. Zij, en niet de partijvoorzitters in de hoofdkwartieren, moeten dat doen.

Daarom maken we komaf met de impact van de lijststem. Door die lijststem is de volgorde van de lijst, vastgelegd door de partij zelf, al te bepalend. Het is eerlijker en duidelijker wanneer de kandidaten met het grootste draagvlak – lees: de meeste stemmen – worden verkozen.

Ook maken we een einde aan de aparte opvolgerslijst bij de parlementsverkiezingen. Als een verkozene wordt vervangen, gebeurt dat door de eerste niet-verkozen kandidaat met de meeste voorkeurstemmen. Dat systeem hanteren we nu al bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Leiden die hervormingen niet tot nog meer personalisering? Krijgen we dan geen parlement van BV's? Dat is een terechte bekommernis, maar het kan geen reden zijn om het huidige kiessysteem in stand te houden. Personalisering is er nu al – en zij heeft zowel negatieve als positieve

kanten. Politiek is inderdaad teamwork, maar dat team bestaat altijd uit individuele mensen met elk hun draagkracht en ideeën. De kiezer meer inspraak geven in de samenstelling van dat team heeft volgens mij meer voordelen dan nadelen.

Het idee dat partijen in de plaats van mensen moeten beslissen wie het volk vertegenwoordigt, heeft iets geweldig elitairs. Als de kiezer nu een bekende zanger of ex-voetballer in het parlement wil, is het toch gewoon erg democratisch dat dat ook gebeurt? Ook in het nieuwe systeem beslissen partijen zelf welke mensen op de lijst staan. Het is aan hen om enkel geschikte kandidaten voor te dragen. Willen ze ruimte maken voor vernieuwing, dan moeten ze de moed hebben afscheid te nemen van gevestigde waarden. Met een wettelijke decumul kunnen we in elk geval vermijden dat het parlement volledig wordt bevolkt door bekende burgemeesters en schepenen.

Vandaag kunnen kiezers stemmen voor meerdere kandidaten van één lijst. Je kunt op de lijst van Groen of N-VA verscheidene bolletjes inkleuren. Als je wilt, kun je de hele lijst aflopen en alle kandidaten een voorkeurstem geven. Als dat kan, waarom laten we mensen dan niet voor meerdere lijsten stemmen? Het geeft kiezers de kans meerdere kandidaten te steunen die op verschillende lijsten staan of om ideeën van verschillende partijen formeel te waarderen.

Zo'n model promoot politieke samenwerking en geeft bruggenbouwers een duwtje in de rug. Het zou immers moeten lonen om de handen in elkaar te slaan. Nu moet je vaak campagne voeren tegen gelijkgezinden van andere partijen en het verschil met hen uitvergroten. In zowat elke andere partij zijn er collega's voor wie ik graag campagne zou voeren. De partij-overschrijdende stem zou een kleine revolutie zijn, maar als possibilist denk ik dan: misschien kunnen we bij de lokale verkiezingen beginnen met een experiment?

BEWEGINGEN MET PARLEMENTSLEDEN

Zo'n hervorming van de kieswetgeving zou de participatie een halt toeroepen. We moeten tegelijk op een heel andere manier kijken naar partijen

en parlementen. Partijen zouden bewegingen moeten zijn met woordvoerders in het parlement en veel geëngageerde bewegers op het terrein. Parlementen zouden veel meer dan nu de plek worden waar overtuigingen elkaar ontmoeten en waar de ideeënstrijd tussen bewegingen zichtbaar wordt. Op die manier kunnen partijen én parlement volop hun potentieel voor onze democratie waarmaken.

Als we partijen willen veranderen, moeten we ook hun leiding en aansturing veranderen. Het Belgische model van de almachtige partijvoorzitter is geen natuurwet. Bij onze noorderburen functioneert het bijvoorbeeld helemaal anders. In Nederland is de partijvoorzitter voornamelijk een interne functie. Bij oppositiepartijen ligt het politieke leiderschap bij de fractievoorzitter in de Tweede Kamer. Bij regeringspartijen is dat meestal de nummer één in de regering – al besliste Alexander Pechtold van D66 om niet in de nieuwe Nederlandse regering te stappen en fractievoorzitter te blijven.

In Nederland is zo'n model iets eenvoudiger, daar weet je dat de lamp vooral brandt in de Tweede Kamer. Met onze veelheid aan parlementen is dat minder duidelijk – al blijft de Kamer toch een beetje hét parlement.

Zo'n hervorming wordt wel helemaal mogelijk als we evolueren naar één nationaal parlement. De politieke leiding van partijen kan dan meer een collectief gegeven worden met thematische woordvoerders in het parlement. Zo'n meer horizontale manier van werken hoort bij deze tijd.

Daarnaast kan de parlementaire en politieke leiding van partijen gewoon samenvallen in één persoon. Voor de parlementaire democratie zou dat een zegen zijn. Het parlement zou weer het kloppende hart worden van het politieke en maatschappelijke debat.

TWEE KEER WINST VOOR DEMOCRATIE

Vandaag zorgt de participatie vooral voor debatten náást het parlement. Het politieke debat schuift de jongste jaren steeds verder weg van de volksvertegenwoordiging en dat is geen goede zaak.

Bart De Wever en Wouter Beke zetelen dan wel in de Kamer, maar daar spreken ze nooit. Dat gebeurt enkel daarbuiten. Ze praten daardoor zelden met elkaar, maar heel vaak over en naast elkaar. Zij doen als partijvoorzitter aan politiek op Twitter en in de tv-studio, niet in het parlement. De microfoon van Linda De Win: dichter komen ze niet bij het parlementaire spreekgestoelte.

Hoewel ze het politieke spel domineren, worden zij niet openlijk gecontroleerd of gecontesteerd. Terwijl het parlement bijna dagelijks debat betekent, gaan partijvoorzitters buiten verkiezingstijd zelden in debat met elkaar. Ze werpen zich vooral op als commentatoren, waardoor ze naast elkaar *mogen* praten.

In een nieuw model zijn de politieke leiders ook de leiders in het parlement. Moeten meedraaien in de parlementaire omgeving is meteen een permanente oefening in democratische procedures – niet overbodig als je een beweging leidt.

Zij moeten dan wel worden aangeduid door de beweging, door de leden, zoals dat nu gebeurt voor de partijvoorzitter. Vandaag is dat niet het geval voor fractieleiders. Ik ben als fractieleider ‘slechts’ aangeduid door de zes Kamerleden van Groen. Ergens is dat logisch, want ik ben hun fractieleider, maar dat ben ik evengoed voor de duizenden leden van onze partij.

Als je de huidige selectieprocedure voor voorzitters combineert met de rol van fractieleiders in het parlement, is dat twee keer winst voor de democratie. Je versterkt het parlement én de partijen als democratische bewegingen. De namen van de politieke leiders zullen misschien niet veranderen, maar wel hoe zij functioneren en hoe de politiek functioneert als geheel.

Kun je zoiets opleggen? Neen, maar het partijvoorzitterschap zoals we dat vandaag kennen, is ook niet bij wet geregeld. Ons model is echt niet de norm. Als de veelheid aan parlementen wegvalt, valt ook het enige legitieme argument weg voor het huidige model.

MINISTER ÉN VOLKSVERTEGENWOORDIGER

Nog een manier om het parlement te versterken is de kloof tussen de uitvoerende en de wetgevende macht dichten. Ik laat me daarbij inspireren door de werkwijze op lokaal niveau. Burgemeesters en schepenen blijven gemeenteraadslid, zij worden na hun aanstelling niet vervangen en stemmen in de schoot van de gemeenteraad mee over elk besluit.

Bij ministers is dat niet zo. Zij worden in het parlement vervangen door hun opvolger. Het systeem van opvolging versterkt nog eens de dominantie van de meerderheid: één figuur en één salaris worden er twee. De meerderheidspartijen krijgen én ministers én nieuwe parlementsleden.

Ministers zouden ook volksvertegenwoordiger kunnen blijven. Dan worden ze niet vervangen door opvolgers, maar blijven ze zetelen en nemen ze deel aan de stemmingen. Ook dat is kiezen voor ontmoeting, maar dan tussen de wetgevende en de uitvoerende macht. Het idee dat die scheiding absoluut moet zijn, is onzin. Dat een minister zich ook moet uitspreken over alle wetgeving, is meer democratisch dan wanneer dat gebeurt door een opvolger die de minister zagezegd controleert, maar voor zijn baan afhankelijk is van diezelfde minister.

Ook kun je in zo'n systeem pas minister worden als je bent verkozen in het parlement. Zeker voor zo'n belangrijk ambt is het noodzakelijk dat je je presenteert aan de kiezers en voldoende draagvlak weet te verzamelen.

FLEXI-JOB

Ook qua uitvoerende mandaten kan het met minder. Nu creëren partijen bovenop de federale ministerposten extra staatssecretariaten, vaak met beperkte bevoegdheden, maar louter als pasmunt tussen partijen of om iemand extra te lanceren.

Daar maken we komaf mee. Staatssecretaris wordt een flexi-job. Geen functie meer voor een volledige beleidsperiode, maar een specifieke, tijdelijke opdracht. Het kan nuttig zijn om een extra impuls te geven aan het beleid, naar aanleiding van een nieuwe, grote uitdaging of een crisis.

In zo'n formule kan een staatssecretaris ook iemand zijn van buiten de politiek, een expert of een inspirator, die dan wel wordt gecontroleerd door een sterk parlement. Zo'n formule opent nieuwe perspectieven. Ik denk dan aan iemand als Khalid Benhaddou om als tijdelijke opdracht het islambeleid in ons land vorm te geven. Of een professor economie die, met de nodige vrijheid, de opdracht krijgt om in samenwerking met het parlement een fiscale hervorming op poten te zetten.

CYRIL, WIETSE EN ALINE TONEN DE WEG

Instellingenpolitiek en burgerparticipatie zijn geen vijanden van elkaar. Bij het pleidooi voor ontmoeting hoort net de interactie tussen beide. Nog veel meer dan in burgerinitiatieven naast de instellingen geloof ik in het opengooien van de ramen en deuren van politieke structuren.

Van het begin van het parlementaire jaar zou ik graag een weerkend democratisch hoogtepunt maken, zeg maar een festival van de politiek. De mosterd haal ik bij de Zuid-Afrikaanse president Cyril Ramaphosa. Tijdens de jaarlijkse *State of the Nation Address* rapporteert de Zuid-Afrikaanse president over de status van het land. Bij de editie van 2018 nodigde Ramaphosa alle Zuid-Afrikanen uit om via een onlineplatform hun prioriteiten te delen voor die belangrijke presidentiële speech. Ook kregen burgers de kans om live vragen te stellen. De president verbond er zich toe die vragen tijdens en na de toespraak te beantwoorden.

Als initiatief om de kloof met politici te dichten, krijgt de bevolking de kans om in gesprek te gaan met de ministers die bevoegd zijn voor sleuteldomeinen als de strijd tegen corruptie, begroting en binnenlandse zaken.

Een gelijkaardig initiatief zou in ons land kunnen plaatsvinden bij de *State of the Union* van de premier in de Kamer, bij het begin van het parlementaire jaar. Nu is de regeringsverklaring een hoogtepunt voor regering en parlement (of ze zou dat moeten zijn). De regeringsverklaring zou evengoed een hoogtepunt kunnen zijn voor alle elf miljoen Belgen.

Voor een platform hoeft Charles Michel minder ver te zoeken dan

Ramaphosa. De Zuid-Afrikanen gebruikten immers een Belgische toepassing: Citizenlab. Dat is een onlineplatform waarmee ondertussen heel wat steden en gemeenten, in binnen- en buitenland, hun inwoners inspraak geven in het beleid.

Citizenlab is zo'n verhaal van jeugdig ondernemerschap. Twintigers Wietse Van Ransbeeck en Aline Muylaert richtten het in 2015 op als een studentenonderneming, vandaag zijn ze actief in heel wat landen. Ze haalden zelfs de '30 under 30 Europe'-lijst van het financiële magazine *Forbes*.

Het is geen toeval dat net zulke jonge possibilisten, helemaal overtuigd van het belang van burgerparticipatie, ons de weg tonen. Wat hen drijft, is de liefde voor politiek, een grote betrokkenheid bij 'het politieke'.

DWERGSTATEN

Ik beseft dat dit hoofdstuk tot nu toe geen goed nieuws is voor nogal wat politici. Toch zie ik nog méér mogelijkheden om het aantal mandaten te verminderen.

Voor mij gaat dat debat over veel meer dan enkel de Brusselse burgemeesters. In Vlaanderen is het een populaire sport om die negentien baronnen een geweten te schoppen, maar vegen voor de eigen deur van Vlaamse verrommeling gebeurt veel minder.

Voor alle duidelijkheid: het Brusselse kluwen máákt onze hoofdstad kapot. Daar moet heel wat veranderen. In Brussel kies ik resoluut voor het huidige gewest als hét beleidsniveau. Dat kan worden ondersteund door een bescheiden, maar gekozen bestuur op wijkniveau. Dat zullen er dan wel méér zijn dan negentien, zodat dat bestuur nog dicht bij de burger staat.

Een vanzelfsprekend voorbeeld is Laken, nu deel van Brussel-stad. In het nieuwe model wordt dat een aparte wijk. Die wijkbesturen mogen slechts beperkte bevoegdheden hebben, gelijkaardig aan die van de Antwerpse districten.

Het is ergens onrechtvaardig dat de Brusselse burgemeesters zo worden belaagd. De kleinste Brusselse gemeente, Koekelberg, telt meer dan dan 20.000 inwoners. Schaarbeek is met zijn 132.000 inwoners groter dan Brugge. Sint-Jans-Molenbeek heeft 96.000 inwoners. Alle Vlaamse burgemeesters die Molenbeek lessen denken te mogen geven, kunnen beter dimmen als ze kijken naar de dwergstaten die ze zelf runnen.

Nogal wat Vlaamse (en Waalse) gemeenten verhouden zich tegenover de Brusselse zoals Liechtenstein zich verhoudt tot een echt land. In Vlaanderen telt driekwart van de gemeenten minder dan 20.000 inwoners. Hoe zit dat in Nederland? Daar telt 60 procent van de gemeenten méér dan 20.000 inwoners en men wil de schaal nog vergroten.

De CCRE (Council of European Municipalities and Regions) heeft alle gegevens van steden en gemeenten opgelijst. Volgens de meest recente cijfers (2016) telt België met zijn 11 miljoen inwoners 589 gemeenten. De haast 17 miljoen Nederlanders zijn verdeeld over 390 gemeenten. Een Belgische gemeente telt gemiddeld 19.000 inwoners, in Nederland zijn dat er 43.000.

Die kleine schaal van lokale besturen is onhoudbaar. Zeker als je, zoals ik, die lokale besturen een belangrijke rol wilt laten opnemen.

TIJD VOOR FUSIES

De huidige aanpak van vrijwillige fusies heeft nauwelijks tot samensmeltingen geleid. Bij ons in de regio was er eentje: Puurs en Sint-Amands zijn vanaf 2019 één gemeente. Zonder buurgemeente Bornem, terwijl dat zou leiden tot één logische gemeente: Klein-Brabant. Dat lukte niet doordat de drie burgemeesters van – hou je vast – CD&V het niet eens geraakten.

We moeten de tijd van de vrijblijvendheid achter ons laten. In de volgende lokale bestuursperiode – van 2019 tot 2024 – is het tijd voor een nieuwe grootschalige fusieoperatie van gemeentes.

De vorige dateert van 1977: ik was toen -10 jaar oud. Het aantal gemeenten daalde van 2359 tot 596. In 1983 werden enkele gemeenten bij de stad

Antwerpen gevoegd en sindsdien zijn er 589 gemeenten.

Anders dan in 1977 moeten we niet de exacte kaart opdringen, maar een minimumschaal bepalen waaraan gemeentes zich in overleg moeten aanpassen. Ik pleit voor een minimum van 30.0000 inwoners, want dwergstaten hebben geen toekomst meer. Met zo'n schaal krijg je heel andere mogelijkheden als bestuur.

Onze lokale besturen hoeven geen megagemeenten te worden, maar een bepaalde schaal is noodzakelijk om te voldoen aan de verwachtingen van burgers. In erg kleine gemeenten zie ik soms dat belangrijke uitdagingen als klimaat, energie, milieu en ruimtelijke ordening het werkterrein zijn voor één ambtenaar. Dat kun je niet meer maken.

Een nieuwe fusieoperatie betekent niet dat enkel kleine gemeenten kunnen samensmelten. Ook de schaal en de bestuurskracht van centrumsteden versterken, is een prima optie. Voor Mechelen vind ik het bijvoorbeeld nuttig om te bekijken of er geen mogelijkheden zijn om te fusioneren met buurgemeenten als Sint-Katelijne-Waver, Willebroek of Zemst. Zo'n operatie is minder noodzakelijk, maar zeker niet overbodig. Het opent mogelijkheden om de open ruimte beter te beschermen, de mobiliteit anders te organiseren en vrijetijdsinfrastructuur meer te delen.

Zo'n fusiegolf vermindert verder het aantal politieke mandaten. Geen overbodige luxe, want in ons land heb je ruime gemeenteraden en colleges. Een grootstad als Amsterdam telt 45 gemeenteraadsleden, in Mechelen – ook een grootstad, maar toch – zijn dat er 43.

Als je gaat voor minder burgemeesters, schepenen en raadsleden, kun je hen ook beter verlonen en ondersteunen. Het statuut van gemeenteraadsleden is te beperkt voor het werk dat ze zouden moeten leveren. Een burgemeester van een gemeente van 30.000 inwoners mag van mij evenveel verdienen als een parlamentslid, want hij of zij draagt een grote verantwoordelijkheid.

STADSREGIO

De burgemeesters krijgen van mij niet alleen meer inwoners, maar ook extra werk. In een nieuw bestuurlijk landschap nemen zij het voortouw in de bovenlokale samenwerking; ook na de fusies van gemeenten zul je nog nood hebben aan samenwerkingsverbanden tussen lokale besturen. Dat gaan we niet doen met een verouderd beleidsniveau als de provincies. Voor de provincies is het zoals voor de Senaat: hoog tijd om ze af te schaffen.

Groen heeft die afschaffing al een tijdje in haar programma staan, maar opeenvolgende Vlaamse regeringen hebben nagelaten haar door te voeren. N-VA is al jaren verantwoordelijk voor de Vlaamse structuren. Ze hebben het graag over staats hervorming, maar wat de Vlaamse interne staats hervorming betreft, is hun palmares maar pover.

In mijn visie moeten we de provincies en alle andere samenwerkingsverbanden opheffen om te evolueren naar stadsregio's, bestuurd door een college van burgemeesters. Zo maak je een einde aan de hele wirwar van tussenstructuren, zoals de politiezones, huisvestingsmaatschappijen en afvalintercommunales. De schaal waarop gemeenten met elkaar samenwerken, moeten we zoveel mogelijk op dezelfde leest schoeien. Eén werkingsgebied voor zoveel mogelijk opdrachten: de stadsregio kan die schaal zijn.

Hoe gebeurt dan de controle op dat college van burgemeesters? Door de gemeenteraden van hun gemeenten, waar zij verantwoording moeten afleggen, en die we zoals gezegd versterken. De kiezer controleert actief mee. Meer dan om het even welke politieke functie is de burgemeester een zichtbaar en dus controleerbaar aanspreekpunt voor de burger.

De stadsregio met zijn college van burgemeesters moet zelf een openbaar orgaan zijn. Gemeenteraadsleden en – waarom niet – burgers uit de regio hebben er het recht te interpellieren. Democratische controle hoeft niet altijd te leiden tot extra structuren en mandaten.

Ik geloof heel erg in de rol van lokale besturen en van burgemeesters in het bijzonder – het is je wellicht al opgevallen. Net daarom moet het voor hen allemaal de hoofdjob worden. Met grotere gemeenten en regionale

samenwerking heb je voltijdse burgemeesters nodig. Zeker in zo'n model kan de sjerp niet worden gedeeld met een zitje in het parlement.

Dat brengt ons bij het pleidooi voor decumul, wat we bij de groenen al decennia in de praktijk brengen. Het is daarom dat ik in de voorbije bestuursperiode zelf geen schepen werd in Mechelen. Soms heeft dat nadelen – je impact op het dagelijkse beleid is kleiner. Maar ook van buiten het schepencollege kun je wegen en de combinatie met een zitje in het parlement is gewoon geen goed idee. Ik vind het fijn lokaal gemeenteraadslid te zijn, maar het mandaat van schepen, burgemeester of parlementslid is een echte baan die je voltijds moet uitvoeren.

HOOFDSTAD

Wat ik de komende jaren in elk geval graag mee in handen wil nemen, is het lokale participatiebeleid. Mechelen moet de komende jaren de hoofdstad worden van de lokale democratie.

In zo'n model trekt het beleid naar de burger in plaats van omgekeerd. Gemeenteraden en schepencolleges: niemand verplicht ons om die altijd in het stadhuis te organiseren. Wijkwandelingen, rondetafels met burgers, huiskamergesprekken van verkozen politici bij inwoners, burgerbegrotingen: het zijn allemaal formules waar volop mee kan worden geëxperimenteerd.

Mechelen heeft heel wat buurtinitiatieven, maar vandaag bekijken we die nog te veel louter als organisatoren van feesten, terwijl ze ook veel kunnen betekenen voor het beleid. Nog meer moeten we de buurt beschouwen als hét niveau om inspraak te organiseren. Buurten zijn vaak meer natuurlijke samenlevingsverbanden dan een abstracte wijk.

Burgerparticipatie kan ook verder gaan dan alleen 'maar' inspraak. Heel wat burgerinitiatieven zijn tot meer in staat. Met een 'uitdaagrecht' kunnen we hen de kans geven om een alternatief voorstel in te dienen voor de uitvoering van collectieve voorzieningen. Een concept voor het buurtpark? Een app voor de stad? Een lokale voedselstrategie? Een invulling voor het wijkhuis?

Met een versterkte vorm van het uitdaagrecht, een ‘overnamerecht’, kunnen we lokale verenigingen of buurtbewoners zelfs het recht gunnen om maatschappelijke opdrachten over te nemen. Lukt het niet, dan kunnen we nog zoeken naar een andere, meer klassieke oplossing of actor.

De omslag naar zo’n participatief model maakt het leven van verkozen politici en van ambtenaren niet eenvoudiger. Integendeel, op een bepaalde manier vraagt het om meer leiderschap, meer energie, meer inspiratie. Eenvoudig wordt het niet, maar het lokale niveau is bij uitstek de plek om te experimenteren.

ODE AAN EUROPA

Een ander niveau waar ik erg in geloof, zit aan de andere kant van het spectrum: de Europese samenwerking.

Inhoudelijk ben ik geen *Macronist*, maar de pro-Europese houding van Macron vind ik welgekomen. De liefde voor Europa is te zeldzaam, ook bij progressieven, en vaak te bescheiden, te timide. Het is opletten dat gerechtvaardigde kritiek op het Europese beleid niet doorslaat naar euroscepticisme.

Hoe Macron zijn liefde voor Europa onderstreepte op de dag van zijn verkiezing, vond ik behoorlijk geniaal. Als master in de politieke communicatie was ik zelfs een tikkeltje jaloers op de regie van zijn verkiezingsavond. Vier volle minuten wandelde hij, schijnbaar alleen, door de poort van het Louvre, naar zijn fans. Door de luidsprekers hoorde je ondertussen Beethovens *Ode an die Freude*, de bekende Europese hymne. Welgemikt als uitgesproken pro-Europese kandidaat, tegen de eurosceptische Marine Le Pen. Maar ook welgemikt voor het vervolg: door dát statement, ook al is het maar een symbool, verandert hij Europa.

Macron en co. moeten wel beseffen: als je houdt van Europa, moet je de koers van Europa veranderen. Nu is het te zeer een project van markt en munt, terwijl het er een moet worden van mens en milieu. Die koersverandering wordt alleen mogelijk als we ook de Europese instellingen hervormen.

Zoals het Belgische huis is ook het Europese huis toe aan een stevige renovatie. Net als voor de Belgische verbouwwerken hebben we federalisten nodig als architecten. Zoals ik gewonnen ben voor een federale kieskring, ben ik ook erg voor een Europese kieskring, waarbij de spitskandidaat per politieke familie kandidaat is om Europa te leiden. Dan krijg je de facto een rechtstreeks verkozen president voor de Commissie, zeg maar de Europese regering.

De invloed van de lidstaten moet fors verminderen. Het disfunctioneren van Europa zit daar: bij de Europese Raad van regeringsleiders. Willen we Europa beter laten functioneren, dan moeten we vooral inzetten op het versterken van de tandem Europees Parlement en Europese Commissie.

Wie Europa graag ziet, moet ook beseffen dat de uitwassen eruit moeten. De historie over de benoeming van Martin Selmayr doet Europa geen goed. De kabinetschef van Commissievoorzitter Jean-Claude Juncker werd gekatapulteerd tot secretaris-generaal van de Europese Commissie, de allerhoogste ambtenaar van de Europese administratie. De sollicitatieprocedure verliep schimmig en er waren geen tegenkandidaten.

Selmayr wordt 'het Beest van de Berlaymont' genoemd, verwijzend naar het hoofdkwartier van de Europese Commissie in Brussel. Hij zou regelmatig collega's en politici intimideren. Het Europees Parlement protesteerde tegen zijn benoeming, maar kon de zaak niet ongedaan maken. Voor de Europese zaak zijn zulke schandalen bijzonder schadelijk.

De maandelijkse verhuis van het Europees Parlement naar Straatsburg is nog zo'n doorn in het oog. Daar maken we komaf mee: het Europees Parlement verblijft voltijds in Brussel. Als Macron Europa écht graag ziet en zich wil opwerpen als een vernieuwer, neemt hij daarin het voortouw in plaats van het Franse veto in stand te houden.

TINA

Al deze hervormingen zullen niet morgen worden gestemd. Toch is een grondige hertekening van onze politieke instellingen onafwendbaar. Hoe

de verkozen politicus zich beweegt tussen andere instellingen en spelers, is toe aan een stevige update.

Voor één keer trek ik graag de TINA-kaart. *There is no alternative*. We moeten het doen. Collega's die deze oefening niet willen aangaan, zijn gedoemd om relatief snel een andere baan te zoeken.

In de werkgroep Politieke Vernieuwing lukte het niet. De tijd was niet rijp, de weerstand tegen bepaalde hervormingen was te groot. Maar bepaalde doorbraken zijn een kwestie van tijd. De grote coalitie van de traditionele politiek wankelt. De roep om eerlijke en propere politiek zal niet verdwijnen. Het liefst van al zetten we ons meteen aan de hervormingstafel – één, we hoeven niet te wachten op weer eens een schandaal.

Oplapwerk door een parlementaire werkgroep is al lang niet meer voldoende. Met dit plan wil ik een architect zijn, geen loodgieter. Over het maatschappelijk draagvlak voor het plan ben ik optimistisch, maar het zal in de Wetstraat ongetwijfeld kunnen rekenen op heel wat tegenstanders. Het offensieve pleidooi voor Belgisch en Europees federalisme maakt nationalisten wellicht niet *happy*. Heel wat privileges en postjes sneuvelen en dat zorgt altijd voor zenuwachtigheid.

Maar als possibilist leg ik mij niet neer bij wat er nu is. Zeker niet voor iets dat mij zo dierbaar is: de politiek, voor altijd mijn eerste lief.

